

Nikolov Marianne – Ottó IstvánPTE, BTK, Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék –
Somogy Megyei Közigazgatási Hivatal

A nyelvi előkészítő évfolyam

Az első tanév eredményei angol és német nyelvből

2005 júniusában fejeződött be a tanév azon 9. évfolyamos diákok számára, akik elsőként vettek részt nyelvi előkészítő képzésben (NYEK). Tanulmányunk egy átfogó empirikus vizsgálat fontosabb eredményeit és az azok közötti összefüggéseket elemzi.

A vizsgálat két részből állt: a 2004/2005-ös tanév őszi és tavaszán, a NYEK évfolyam kezdetén és végén gyűjtöttünk adatokat egy 64 iskolából álló reprezentatív mintán. Az őszi félévben a NYEK-re érkező diákok általános iskolában szerzett nyelvtanulási tapasztalatairól, nyelvtanulási képességeiről, illetve arról gyűjtöttünk adatokat, hogy miért választották a NYEK évfolyamot, és milyen hozott nyelvtudással rendelkeztek azok, akik korábban már tanultak németül vagy angolul. A tavaszi felmérés arra irányult, hogy feltárja, mennyire volt eredményes a NYEK évfolyamokon folyó nyelvi képzés. A nyelvi teszteken elért eredményeken túl arra is választ keresünk, hogy mely tényezők befolyásolták a tanulók nyelvi szintjének alakulását. Megvizsgáljuk mind a diákok egyéni különbségeiből, mind pedig az eltérő oktatás szervezési megoldásokból eredő hatásokat. Bemutatjuk továbbá, hogy a diákok szemszögéből nézve mi történt a NYEK évfolyam nyelvóráin, és azt is, hogy a tapasztaltak mennyire felelnek meg a tanulók preferenciáinak.

Az Oktatási Minisztérium nagyszámú középiskolai tanulót érintő nyelvoktatás-politikai kezdeményezéséről, a nemzetközi összehasonlításban is jelentős nyelvpedagógiai innovációról számos információ található az OM honlapjának (<http://www.om.hu>) „Világ – Nyelv, az idegennyelv-tudás fejlesztése” programmal foglalkozó oldalain.

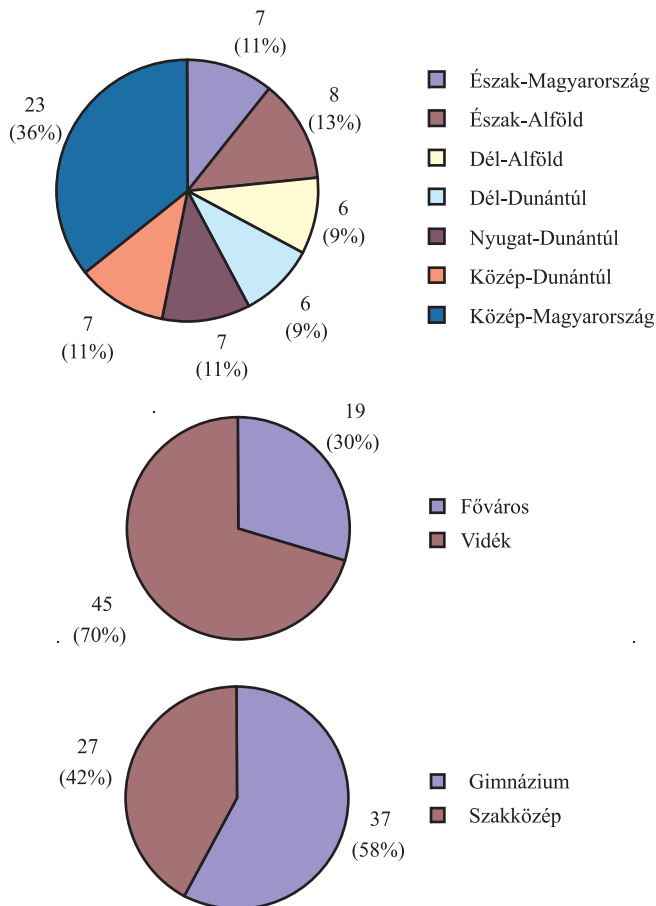
A vizsgálat kutatási kérdései

A nyelvi előkészítő képzés célját az OM három pontban fogalmazta meg: a 9. évfolyamon tanulók intenzív nyelvtanulási keretek között idegen nyelv(ek)ből olyan használható tudáshoz jussanak, amelynek birtokában tanulmányaik végén sikerrel tehetnek emelt szintű nyelvi érettségi vizsgát; a tanulóknak kedvező attitűdöt és motivációt alakítson ki a nyelvek, a hozzájuk tartozó kultúrák és általában a nyelvtanulás iránt; a megfelelő tanítási és tanulási stratégiák alkalmazásával és átadásával a tanulók váljanak képessé nyelvtudásuk önálló fenntartására és továbbfejlesztésére. Mivel a célkitűzések nem egy tanév alatt valósulnak meg, a kutatási kérdések a következők:

- Hogyan jellemezhető a diákok egy intenzív tanév alatt elért nyelvi szintje angol és német nyelvből?
- Hogyan alakult a diákok nyelvi fejlődése az oktatás szervezési kérdéseinek tükrében?
- Milyen összefüggés található a diákok motivációja és nyelvi teljesítményük között?
- Milyen összefüggések jellemzik a nyelvi eredményeket és a diákok egyéni különbségeit?
- Hogyan jellemezhetőek az osztálytermi folyamatok?

A minta

A felmérést takarékosági okokból nem az összes NYEK évfolyamos osztályban, hanem egy országos reprezentatív mintán végeztük el. Első lépésként az OM által az összes NYEK évfolyamot indító iskolának előzetesen kiküldött kérdőívek alapján összeállítottuk azoknak az iskoláknak a listáját, amelyek vállalták a részvételt a felmérésben. A 408 iskola többsége igenlő választ adott, amely mutatja, hogy a NYEK kedvező fogadtatásra talált az iskolák körében. A minta kiválasztásánál az iskolák földrajzi elhelyezkedése, és az iskolák típusa volt a két döntő szempont. A földrajzi eloszlásnál két adat állt a rendelkezésünkre: (1) az összes NYEK évfolyam régiók szerinti eloszlása, illetve (2) a fővárosi és vidéki NYEK évfolyamot indító iskolák aránya. Az iskolák típusánál a NYEK évfolyamot indító gimnáziumok és szakiskolák aránya ismert volt, ezért ezt a mutatószámot is figyelembe vettük a minta összeállításánál. A több száz jelentkező iskola közül a fent említett arányszámokat figyelembe véve, véletlenszerűen választottunk ki összesen 64 iskolát, ami az összes NYEK évfolyamot indító iskolák 16 százaléka. A kiválasztott iskolák típus szerinti és földrajzi eloszlását az 1. ábra szemlélteti. A résztvevő iskolák teljes listája település szerinti ábécé-sorrendben a „Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004/2005. tanév őszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből” című on-line dokumentum mellékletében található.

1. ábra. A felmérésben résztvevő iskolák földrajzi és típus szerinti eloszlása. A régiós bontásnál a fővárosi iskolák Közép-Magyarországhoz tartoznak.

A két félév során az országban elindított összes NYEK évfolyam 11 834 tanulója közül összesen 1851 fő, vagyis a diákok 15,64 százaléka töltötte ki legalább az egyik felhasznált mérőeszközt.

1. táblázat.

A felmérés során legalább egy mérőeszközt kitöltött	1851
Osztálytermi eljárások kérdőív	1669
Motivációs kérdőív	1669
Angol olvasott szöveg értése	1142
Angol írás és hallott szöveg értése	1132
Német olvasott szöveg értése	575
Német írás és hallott szöveg értése	571

Az adatgyűjtés eszközei

Az osztálytermi eljárások kérdőíve

A résztvevő diákok májusban két kérdőívet töltöttek ki, amelyek közül az első a NYEK osztályokban folyó nyelvoktatási stratégiákkal kapcsolatos információt gyűjtötte. Amennyiben egy tanuló angolul és németül is tanult, akkor a kérdőíven az egyes nyelvekkel kapcsolatos tapasztalatairól külön-külön számolt be. A diákok az egyes osztálytermi eljárások gyakoriságát ötfokú skála segítségével értékelték. A gyakoriságok mellett külön oszlopban azt is jelezték, hogy mennyire kedvelik az egyes feladattípusokat.

A kérdőívben megismételtünk három olyan kérdést, amelyet az ősszel alkalmazott háttérkérdőívben is felhasználtunk: (1) megkértük a diákokat, hogy ugyanazoknak az ellentétpároknak a segítségével értékeljék a NYEK osztályban eltöltött első évet, mint amelyekkel korábban az általános iskolai tapasztalataikat minősítették, illetve ismét rákérdeztünk, hogy ha újrakezdhetnék az évet, és szabadon választhatnának, akkor (2) hány, illetve (3) mely idegen nyelvet tanulnák szívesen. A kérdések megismétlésével lehetővé vált a diákok attitűdjeiben beállt változás közvetlen mérése. A teljes osztálytermi kérdőív megtalálható a „Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004/2005. tanév tavaszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből” című on-line dokumentum 1. mellékletében.

Motivációs kérdőív

A diákok nyelvtanulással kapcsolatos attitűdjeinek, motivációjának mérésére egy 60 kérdésből álló kérdőívet állítottunk össze. A kérdőíven a diákok lehetőséget kaptak arra, hogy amennyiben angolul és németül is tanulnak, akkor mindkét nyelvvvel kapcsolatban külön-külön is hangot adhassanak véleményüknek. A tanulók egy ötfokú skálán jelezték, hogy mennyire jellemzőek rájuk a kérdőívben szereplő állítások. A kérdőív elemeit az idegennyelv-tanulási motivációval foglalkozó szakirodalom legfontosabb irányzatainak (például *Dörnyei*, 2001) figyelembevételével a hazai kontextus jellemzőihez adaptálva állítottuk össze. A teljes motivációs kérdőív megtalálható a „Jelentés a nyelvi előkészítő...” című dokumentum 2. mellékletében.

Tanári kérdőív

Az őszi félév során a diákokat kérdeztük meg az egyes nyelvi csoportokkal kapcsolatos adatokról, beleértve a tanult nyelvek számát, a csoportban oktató nyelvtanárok számát, a heti óraszámot, illetve a csoport létszámát. A tavaszi félévben ellenőrzésképpen a csoportokban tanító nyelvtanárokat kértük meg az adatok megerősítésére. Az adatok pontosításának segítségével olyan diákokat is hozzá tudtunk rendelni az egyes csoportokhoz, akik ősszel nem töltötték ki az ehhez szükséges információkat. A tanári kérdőívben az őszi fél-

év adatainak kiegészítéseképpen rákérdeztünk az egyes csoportokban tanító angol, illetve német anyanyelvű tanárok számára is, mint a nyelvtanulás sikerét potenciálisan befolyásoló tényezőre. A teljes tanári kérdőív a „Jelentés...” 3. mellékletében található.

Nyelvi tesztek

A felmérés során a legnehezebb feladatot a nyelvi mérőeszközök összeállítása jelentette. Olyan feladatokra volt szükségünk, amelyek megfelelően diszkriminálnak a haladó szintű nyelvtanulók között, de amelyeket sikerrel tölthettek ki azok a diákok is, akik őszszel kezdték meg az angol, illetve a német nyelv tanulását. Mivel a NYEK évfolyam hosszú távú célkitűzései között az emelt szintű érettségi követelményei szerepelnek, ám a felmérés megtervezésekor nem állt rendelkezésre standardizált feladatsor sem a középszintű, sem pedig az emeltszintű érettségi feladatokból, a mérőeszközöket a középszintű vizsgaleírásnak megfelelő feladatokból állítottuk össze, amelyek az európai skálán az A2-es és a B1-es szintnek felelnek meg. Mivel a felmérés feltáró, diagnosztikus jellegű, nem célja a diákok teljesítményének az érettségi követelményekkel történő megfeleltetése. Ehhez a lépéshez további részletes elemzésekre (többek között IRT analízisre) van szükség.

A tesztek a tavaszi felmérés alkalmával is a diákok olvasási készségét, íráskészségét és hallás utáni szövegértését vizsgálták angol és német nyelven. A hallás utáni értés és az irányított fogalmazási feladatok az őszi adatfelvétel mintájára ismételtlen egyazon tesztfüzetben kaptak helyet. Az olvasott szöveg értését mérő tesztfüzet ugyancsak A és B változatban készült, amelyek csak a bennük található feladatok sorrendjében tértek el egymástól. Amint a lebonyolítási útmutatóban szerepelt, a diákoktól azt kértük, legjobb tudásukat nyújtsák, de ez természetesen nem jelentette azt, hogy minden diáktól az összes feladat tökéletes megoldását reméltük, hiszen a kezdők a haladókkal azonos füzetet töltötték ki. A két csoportnál azért használtunk azonos nyelvi mérőeszközöket, hogy a NYEK évfolyam végén a diákok teljesítményét egy egységes skálán tudjuk elhelyezni mindkét nyelvből, és így azokat össze tudjuk hasonlítani a különböző háttérváltozók mentén. A két tesztfüzet kitöltése 45–45 percet vett igénybe. A nyelvi tesztek az őszi és tavaszi felmérésben azonos kutatócsoport dolgozta ki.

A lebonyolítás

Az iskolák a sokszorosított mérőeszközöket az Oktatási Minisztériumtól postán kapták meg egy részletes lebonyolítási útmutatóval, valamint az idegen nyelvi hallott szöveg értését mérő feladatokat tartalmazó CD-vel. A diákok tanórai keretben, iskolai felügyelet mellett 2004 októberében és 2005 májusában töltötték ki az íveket. Az iskolák minden diáknak központilag megadott séma szerinti kódot adtak, amelyek megegyeztek a két félévben, így megvalósíthatóvá vált az őszi és tavaszi eredmények párosítása, a tanulók anonimitásának megőrzése és személyiségi jogainak védelme mellett. A kitöltött és lekódolt dokumentumok postán kerültek az értékelés helyszínére. Az írásfeladat értékelésére mindkét fordulóban központilag, azonos szempontsor és útmutató segítségével került sor, az értékelők tréningjét követően. A közösen standardizált mintafeladatok szolgálták a további értékelés alapjául az értékelést végző szakértők számára. Az első körben hat gyakorlott értékelő pontozta a diákok munkáját egymástól függetlenül. A második körben az összes értékelés közül véletlenszerűen kiválasztott öt százalékot két szakember újból értékelt. Az adatok számítógépbe történő bevitele, rendszerezése és elemzése szintén központilag történt. A projekt lebonyolításában és az adatok értékelésében a két félév során összesen 16 külső szakember vett részt.

Az iskolák a saját diákjaik teljesítményeiről részletes értékelést kaptak 2005 szeptemberében. Ezek alapján értékelhették a NYEK évfolyam első tanévének tapasztalatait, valamint a jelentésben szereplő adatok és elemzések segítségével saját diákjaik eredménye-

it összehasonlíthaták az országos adatokkal. Ez utóbbi lépés elengedhetetlen a mérés fejlesztési célú hasznosításához. A résztvevő iskolák közül hat küldött segítő szándékú, de kritikus hangvételű visszajelzést a tesztekkel kapcsolatban a tavaszi felméréskor. Egyrészt az olvasási feladatok mennyiségét kifogásolták, mivel a 45 perc alatt a kezdő diákok nem tudták az összes feladatot megoldani. Másrészt a konkrét szövegekre (azok nyelvi struktúrára, szókincsére) vonatkoztak megjegyzéseik. A hallott szöveg értését mérő feladat kapcsán észrevételezték, hogy csak egyszer hallgathatták meg a diákok a hanganyagot, valamint az autentikus beszéd jellemzői miatt találták túl nehéznek a feladatot. Kifogásolták még az írásfeladatban a szöveg hosszát, valamint a 45 perces időkeretet. Két intézmény észrevételezte, hogy a diákjaikat lehangozta a feladatlapok nehézségi foka.

Az észrevételekre a mérőeszközök ismertetésénél megfogalmazott alapelvek, illetve az alábbiak adnak magyarázatot. A felmérés célja az volt, hogy egységes nyelvtudás-szintmérő tesztekkel értékeljük a NYEK évfolyamos diákok teljesítményeit egy tanév után. Ahogyan a lebonyolítási útmutatóban fogalmaztunk: „A feladatlapok könnyű és nehezebb feladatokat tartalmaznak, melyeket átlagos képességű, hasonló korú és háttérű diákokon próbáltunk ki. Várhatóan a gyengébb diák is meg tudja oldani a feladatok egy részét, de a teljesítmények széles skálán mozognak majd”. A feladatlapok kitöltése előtt a diákoknak felolvasott instrukciókban erre az ő figyelmüket is felhívtuk: „A feladatok között vannak könnyűek és nehezebbek. A könnyebbekkel érdemes kezdeni”. Mindezek ellenére elképzelhető, hogy a gyengébb nyelvtudású diákokat elbátorítatlanították a tesztek.

Várakozásainknak megfelelően, a célnyelven jobban tudó diákok azonos idő alatt hatékonyabban tudták megoldani a feladatokat, amelyekhez a hallott és olvasott szövegek lényegét kellett megérteni, illetve konkrét információt kellett a szövegekből kikeresni. Az autentikus interjú szövegét mindenki egyszer hallotta, ahogyan a valós nyelvhasználatban is. Az írásfeladat hossza az értékelési kritériumok között nem szerepelt, az irányítási pontoknak kellett megfelelni.

A diákok nyelvi teszt-eredményei a tanév végén

A nyelvtudásmérő tesztek a felmérés céljának és a várakozásoknak megfelelően működtek. Mint a részletes eredmények ismertetésében látható, a diákok nyelvtudását egy széles skálán sikerült elhelyezni és azokat elkülöníteni, így a tesztek egyaránt lehetőséget biztosítottak az alapszintű (A2-es) és az önálló nyelvhasználó (B1) szintjén teljesítő diákok felmérésére.

A nyelvtudás három mért készsége közti összefüggéseket (korrelációs együtthatókat) a 2. táblázat szemlélteti. Az eredmények statisztikailag szignifikánsak, ezt külön nem jelöljük. Az összefüggés két készség között annál erősebb, minél nagyobb a kettő közötti összefüggést jelző érték.

2. táblázat. A nyelvi tesztek egyes részei közötti összefüggések (r)

	Angol hallás	Angol írás	Angol olvasás	Német hallás	Német írás	Német olvasás
Angol hallás utáni értés	1,00	0,29	0,37			
Angol írás	0,29	1,00	0,65			
Angol olvasás	0,37	0,65	1,00			
Német hallás utáni értés				1,00	0,20	0,24
Német írás				0,20	1,00	0,56
Német olvasás				0,24	0,56	1,00

A tanév eleji mérésekhez hasonlóan az egyes készségek közötti összefüggések nem túl szorosak, bár az angol nyelv esetében valamivel szorosabbak, mint a németnél. Az írás és olvasás készségek közötti összefüggések ismét erősebbek. A nem túl szoros összefüg-

gések azt bizonyítják, hogy az egyes készségek egymástól külön történő mérésének van létjogosultsága. Az így nyert diagnosztikai információk alapján lehetőség nyílt a felszínre került problémák orvoslására.

Úgy tűnik, hogy a készségek kiegyensúlyozott fejlesztése továbbra is megoldásra váró probléma, hiszen a fenti eredmények arra utalnak, hogy a tanulók kommunikatív kompetenciája készségenként eltérő ütemben fejlődött a tanév során. Ennek több oka is lehet. Egyrészt elképzelhető, hogy az egyes csoportokban alkalmazott módszereknél eltérő hangsúlyt kapott az egyes készségek fejlesztése, másrészt az is reális magyarázat lehet, hogy az egyes tanulók motivációjuknál, képességeiknél fogva fogékonyabbak egyes eljárásokra, mint másokra.

A tavaszi felmérés országos átlageredményeit százalékpontokra alakítva mutatjuk be a 3-6. táblázatokban, készségek, nyelvi szint és képzési típus szerinti bontásban az összesített pontszámokat is megadva.

3. táblázat. Az angolt kezdőként tanulók teljesítménye angol nyelvből, képzési típus szerint (%)

	Szakközép		Gimnázium	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Angol				
Olvasás	35,15	19,31	38,04	17,17
Írás	33,66	23,90	37,19	25,37
Hallás	38,89	13,18	39,08	12,54
Teljes Teszt	35,32	16,41	38,09	15,99

4. táblázat. Az angolt haladóként tanulók teljesítménye angol nyelvből, képzési típus szerint (%)

	Szakközép		Gimnázium	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Angol				
Olvasás	42,82	20,62	55,65	19,37
Írás	42,24	26,43	55,98	22,27
Hallás	40,43	15,41	44,22	15,32
Teljes Teszt	42,20	18,48	53,76	16,18

5. táblázat. A németet kezdőként tanulók teljesítménye német nyelvből, képzési típus szerint (%)

	Szakközép		Gimnázium	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Német				
Olvasás	36,63	17,30	50,61	15,87
Írás	26,41	24,44	36,87	22,67
Hallás	40,74	11,71	39,78	12,37
Teljes Teszt	34,87	14,73	43,90	13,20

6. táblázat. A németet haladóként tanulók teljesítménye német nyelvből, képzési típus szerint (%)

	Szakközép		Gimnázium	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Német				
Olvasás	47,81	15,87	58,98	17,18
Írás	40,92	22,26	51,01	21,19
Hallás	39,68	12,82	45,09	14,02
Teljes Teszt	44,44	12,87	53,91	14,61

A várakozásoknak megfelelően az angolt és németet haladóként tanulók teljesítményei meghaladják a kezdők teljesítményeit, és a gimnáziumi tanulók jobb eredményeket értek el a szakközépisikolásoknál. Az összesített teljesítmények rangsora mindkét nyelv esetében azonos: legjobbak a célnyelvet haladóként tanuló gimnáziumi tanulók eredményei, utánuk a haladó szakközepesek következnek, majd a kezdő gimnazistákat követik a kezdő szakközépisikolások átlagai. Bár a fenti trend az egyes készségekre is érvényes, kivétel a németet kezdőként tanulók hallott szöveg értését mérő teszten elért átlaga. Mind-

ezek az eredmények összhangban vannak a tanév elején mért teljesítményekkel és trendekkel, valamint más idegen nyelvi felmérések tapasztalataival. Az angol nyelvi eredmények szóródása nagyobb, mint a németül tanulók esetében, és míg hasonló a trend a szakiskolákban angol kezdők és haladók, valamint a németet kezdőként tanulóknál, a haladó németeseknél a gimnáziumi tanulók esetében magasabb a szórás. Mint az őszi felmérésben megállapítottuk, a szakközépiskolák nyelvi csoportjai nem csak alacsonyabb nyelvi színtről indultak, hanem a csoportok kevésbé homogén összetételéből adódó nehézségekkel is meg kellett birkózniuk.

Az őszi eredményekkel összehasonlítva a tanév végi felméréskor ismét az egyetlen produktív készség, az írás esetében adódtak a legmagasabb szórások, míg a hallott szöveg értését mérő feladat esetében a legalacsonyabbak. Az írásfeladatok értékelése során ellentmondásos teljesítményeket is találtunk. Előfordult egy olyan csoport, amelyben a diákok azonos filmről szinte szó szerint egyező szöveget alkottak, míg egy másik csoport minden tagja kiváló angolsággal arról írt egy rövid üzenetet, miért nincs kedvük a feladatot megoldani. A feladatok utólagos kvalitatív elemzésére a jövőben kerül majd sor.

Összegezve a nyelvi teljesítményeket elmondható, hogy a vizsgált minta lényeges nyelvi fejlődést mutat a célnyelvet kezdőként és haladóként tanuló diákok esetében mindkét nyelvből. A teszteken elért eredmények széles skálán helyezkednek el, azok szóródása nagy, de ez nem meglepő, mivel a tanulók kezdő szintje, képességei, motivációja, az óraszámok és a nyelvtanulást meghatározó egyéb tényezők is lényeges eltéréseket mutattak. Mivel a diákok beszédkészségét a felmérés nem érintette, erről a fontos készségről nem rendelkezünk adatokkal. Az egyes nyelvi csoportok és diákok nyelvtudásának fejlődését a helyi kontextus ismeretében az iskolák tudják részletesen értékelni.

A nyelvi fejlődés és az oktatás szervezési kérdései

A tanult nyelvek száma

Az OM módszertani ajánlást is megfogalmazott. Az „Ajánlás a nyelvi előkészítő évfolyammal induló oktatás idegen nyelvi tartalmához” című dokumentum szerint azokban a NYEK-es osztályokban, ahol a feltételek adottak, ideális esetben minden diáknak két idegen nyelvet kellene tanulnia. Az őszi adatgyűjtés során azt találtuk, hogy az iskolák többségében a diákok csak egy idegen nyelvet tanultak a NYEK évfolyamon. A felmérésben résztvevő 64 iskola közül mindössze 9 nyelvi előkészítő évfolyamán tanultak két nyelvet a diákok, ami a minta iskoláinak csupán 14 százaléka.

Az őszi forduló eredményei azt is megmutatták, hogy a diákok 51 százaléka tanult volna két idegen nyelvet, tehát lényegesen nagyobb igény mutatkozott a diákok részéről, mint amit az iskolák teljesítettek. Az őszi jelentésben megállapítottuk, az erőforrások hiánya biztosan nem ad magyarázatot arra a jelenségre, hogy a csoportok többségében csak egy nyelv oktatása mellett döntöttek az intézmények, hiszen számos olyan iskola szerepelt a mintában, ahol az indított két nyelvi csoport két különböző nyelvet tanult (például egyik angolul, másik németül), ennek ellenére egyik csoportban sem tanultak két nyelvet a diákok. Ezekben az iskolákban nyilvánvalóan megoldható lett volna, hogy a két csoport „elcseréljen” néhány nyelvórát, biztosítva ezzel a két idegen nyelv tanulását. Kutatásunk eredményei szerint a két idegen nyelv párhuzamos tanulása nincs negatív hatással a nyelvi fejlődésre, ugyanis a két idegen nyelvet tanuló diákok éppen olyan jól teljesítettek, mint az egy nyelvet tanuló társaik. Ez igaz volt mind a kezdő, mind a haladó nyelvtanulóknál angoltól és németből is. Mindez meggyőző érveként szól amellett, hogy érdemes az iskoláknak legalább a diákok igényeinek megfelelő arányban olyan csoportokat indítaniuk, ahol két idegen nyelvet tanulhatnak a diákok.

A nyelvi csoportok létszáma

A nyelvi előkészítő évfolyamon indított csoportok létszámát illetően rendkívüli változatossággal talákoztunk. A legkisebb csoport 6 főből, míg a legnagyobb létszámú csoport 23 főből állt. Az OM ajánlása a közoktatási törvényben meghatározott maximális osztálylétszám felénél (ez 18 fős csoportnak felel meg) nem javasolt nagyobb létszámot. A német nyelvi csoportok esetében az iskolák nyilvánvalóan figyelembe vették ezt a javaslatot, hiszen itt a legnagyobb létszámú csoportban éppen 18-an tanultak. Az angol nyelvi csoportoknál azonban az ajánlásban meghatározott létszám fölött is befogadtak diákokat számos intézményben. Ennek a döntésnek a hátterében minden bizonnyal az angol nyelv népszerűsége, illetve a tanulása iránti fokozott igény állt.

Az eltérő csoportlétszámok hatásának a diákok nyelvi fejlődésére gyakorolt vizsgálatahoz három különböző kategóriába osztottuk a csoportokat: egy alacsony (6–12 fő), egy közepes (13–18 fő) és egy magas (18-nál magasabb) létszámú kategóriát határoztunk meg. A három különböző kategóriába tartozó csoportokban tanuló diákok átlageredményeit a 7. táblázatban foglaltuk össze.

7. táblázat. A nyelvi teszten elért átlageredmények (és szórások) csoportlétszám szerinti bontásban (%)

Létszám	Kezdő			Haladó		
	Alacsony	Közepes	Magas	Alacsony	Közepes	Magas
Angol	33,02 (12,70)	38,34 (16,75)	32,08 (13,61)	50,75 (16,33)	48,99 (17,61)	47,74 (19,67)
Német	34,81 (14,38)	40,27 (14,59)	–	54,20 (12,95)	50,13 (15,18)	–

Megjegyzés: Alacsony = 6–12 fő, Közepes = 13–18 fő, Magas = 18–24 fő.

Látható, hogy a német nyelvnél nem voltak magas létszámú csoportok sem a kezdők-nél, sem a haladóknál. A kezdők eredményeit vizsgálva látható, hogy a közepes létszámú csoportba járó diákok mindkét nyelv esetében jobban teljesítettek alacsony létszámú csoportokban tanuló társaiknál. A látszat ellenére ezek a különbségek statisztikailag nem szignifikánsak, de azt mindenképpen jól mutatják, hogy a közepes létszámú csoportok semmi esetre sem jelentenek hátrányt a nyelvtanulásban. Más a helyzet azonban a magas létszámú kezdő angolos csoportnál, ahol az alacsonyabb eredmény már statisztikailag is szignifikánsan különbözik az alacsony, illetve a közepes létszámú csoportokban tanuló diákok átlageredményeitől

A haladók esetében egyértelmű a trend mindkét nyelv esetében: minél nagyobb a csoport létszáma, annál gyengébb az átlageredmény, és a csoportlétszámmal együtt az eredmények szórása is növekszik, bár statisztikailag a kategóriák közti különbségek csak a német nyelv esetében szignifikánsak. A csökkenő átlageredmény és a növekvő szórás viszont arra enged következtetni, hogy haladó szinten már komolyabb szerepet kap az egy tanulóra jutó idő, aminek csökkenése általában egyenes következménye a magas csoportlétszámnak, s így egyes tanulók hátrányba kerülhetnek. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a felmérés eredményei alapján a diákok nyelvi fejlődése szempontjából nem előnyös, ha a csoportok létszáma magasabb 18 főnél.

Az idegen nyelvek oktatására fordított heti óraszám

A csoportlétszám mellett a heti óraszám is hatással lehet arra, hogy mennyi idő jut az egyes tanulókra a nyelvórákon. Az őszi felmérés adatai szerint az egy nyelvet oktató iskolák kivétel nélkül az OM ajánlásnak megfelelő mennyiségű heti óraszámban oktatták az angolt vagy a németet, sőt jelentős hányaduk az ajánlott minimumnál lényegesen magasabb heti óraszám mellett döntött, így talákoztunk olyan csoporttal is, ahol a diákok heti 18 órában tanulták a célnyelvet.

Az adatok elemzése során megvizsgáltuk, hogy a heti óraszám milyen hatással volt a diákok nyelvi teljesítményeinek alakulására. Az összehasonlítás elvégzéséhez két kategóriába osztottuk a csoportokat: az első kategóriába kerültek azok a csoportok, amelyekben az OM által javasolt minimum heti 12 órában oktattak, a másik kategóriába pedig azok a csoportok kerültek, ahol a heti óraszám meghaladta a 12 órát. Eredményül így két, körülbelül azonos létszámú tanulót magában foglaló kategóriát kaptunk. A két legnépszerűbb heti óraszám a heti 12 óra, illetve a heti 15 óra volt. A két kategóriába eső átlageredményeket a 8. táblázat mutatja be.

8. táblázat. A nyelvi teszten elért átlageredmények (és szórások) heti óraszám szerinti bontásban (%)

Óraszám	Kezdő		Haladó	
	Hetente <=12	Hetente >12	Hetente <=12	Hetente >12
Angol	35,45 (16,49)	38,12 (15,92)	46,88 (18,95)	50,94 (16,94)
Német	37,56 (14,59)	42,11 (14,42)	51,37 (13,83)	50,94 (15,47)

Megfigyelhető, hogy az általános trend szerint a nagyobb óraszám egyben jobb átlageredményt is jelent, ami alól csak a német haladók jelentettek kivételt. A különbségek azonban nem számottevőek, a statisztikai értelemben vett szignifikancia határát súrolják, az angolnál kívülről, a német nyelvnél belülről. A német haladóknál tapasztalt mindössze 0,43 százalékos minimális eltérés viszont teljesen elhanyagolható. Bár nem nevezhető hátrányosnak, a magasabb heti óraszámából ilyen intenzív nyelvoktatás esetében már nem profitálnak jelentős mértékben a tanulók. Tehát célszerű lett volna a többlet óraszámot inkább egy második idegen nyelv oktatására fordítania az iskoláknak.

A csoportot oktató nyelvtanárok száma

Az egyes csoportokban oktató nyelvtanárok számát tekintve az iskolák igazodtak az OM ajánláshoz: azok a csoportok számítottak ritka kivételnek, ahol egy nyelvtanárnak egyedül kellett megbirkóznia az intenzív nyelvoktatás támasztotta követelményekkel. Az sem számított ritkaságnak, ha egy csoportban 4 nyelvtanár tanított. A 9. táblázatban a 2, 3, illetve 4 nyelvtanárral tanuló csoportok teljesítményét hasonlítjuk össze.

9. táblázat. A nyelvi teszten elért átlageredmények (és szórások) a csoportban tanító tanárok száma szerinti bontásban (%)

	Kezdő			Haladó		
	2 tanár	3 tanár	4 tanár	2 tanár	3 tanár	4 tanár
Angol	37,70 (16,94)	36,97 (14,53)	35,60 (17,27)	46,72 (18,70)	47,31 (16,37)	64,81 (12,32)
Német	39,25 (15,01)	35,24 (10,97)	55,84 (10,57)	50,83 (14,12)	48,06 (13,75)	67,44 (11,71)

A 9. táblázat adataiból rendkívül érdekes eredményt olvashatunk ki. Amíg a 2, illetve 3 nyelvtanár közötti döntés statisztikai értelemben elhanyagolható különbségekhez vezetett, 4 nyelvtanár alkalmazása hatalmas előnyhöz juttatta az ilyen csoportokat mind német, mind angol nyelvből. Ez alól mindössze az angol kezdők jelentettek kivételt, ahol a csoportokat tanító tanárok száma elhanyagolható és statisztikailag sem eredményezett szignifikáns különbségeket. A táblázatból nem olvasható ki, de követő elemzéseink egyik figyelemreméltó eredménye, hogy a nyelvtanárok száma nem az egy tanárra eső óraszám miatt jelent előnyt. Az erre vonatkozó feltételezésünket az adatok részletes elemzése után el kellett vetnünk. Sokkal valószínűbb, hogy valamilyen minőségi változás következik be, ha legalább négy nyelvtanár foglalkozik egy csoporttal. Elképzelhető, hogy ez az a

tanári létszám, amikor már létrejön egyfajta hatékonyan működő munkacsoport, de az is lehetséges, hogy azok az intézmények, ahol meg tudták oldani a négy nyelvtanár együttműködését, egyébként is eredményesebben tanítják a célnyelvet. Ez a jelenleg nyitott kérdés érdekes alapot adhat egy jövőbeni kutatáshoz, amelyre a választ a helyi kontextus alapos elemzésével összehangolva kell keresni. A felmérés eredményei szerint semmiképpen nem hátrányos, ha egy csoportban több nyelvtanár tanít, egy bizonyos tanári létszám felett pedig jelentős teljesítménynövekedést tapasztaltunk a felmért csoportokban.

Az anyanyelvi tanárok szerepe

A tavaszi félévben a nyelvtanárok részére kiküldött kérdőíven rákérdeztünk az egyes csoportokban tanító anyanyelvi tanárok számára is, mint a nyelvtanulás sikerét potenciálisan befolyásoló tényezőre. A válaszokból kiderült, hogy minden csoportban maximum egy angol vagy német anyanyelvű tanár tanított, illetve az is, hogy az anyanyelvű tanárok száma, illetve a csoportot tanító nyelvtanárok száma között nem volt összefüggés. Így volt olyan német haladó csoport, amellyel egyedüli tanárként anyanyelvű nyelvtanár foglalkozott, míg találkoztunk olyan csoporttal is, ahol a csoportot tanító négy nyelvtanár közül egyiknek sem volt anyanyelve a célnyelv. A csoportok átlageredményeit tehát aszerint hasonlíthattuk össze, hogy volt vagy nem volt anyanyelvi tanárunk. Az eredményeket a 10. táblázatban foglaltuk össze.

10. táblázat. A nyelvi teszten elért átlageredmények (és szórások) az anyanyelvi tanárok száma szerinti bontásban (%)

Anyanyelvi tanár	Kezdő		Haladó	
	Nincs	Van	Nincs	Van
Angol	37,49 (16,26)	35,35 (15,98)	47,91 (18,60)	51,21 (16,62)
Német	37,77	48,36	49,51	56,48

A 10. táblázat adatait megvizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy a haladóknál mindenképpen előnyt jelent, ha egy anyanyelvi tanár is részt vesz a nyelvtanításban. A látászat, mint oly sokszor, most is csalóka. Amint ugyanis statisztikai úton eltávolítjuk a tanulók hozott nyelvtudásának zavaró hatását a képletből, az összefüggés már nem szignifikáns. Ez arra enged következtetni, hogy csak azokban a haladó csoportokban alkalmaznak anyanyelvi oktatókat az iskolák, ahol a diákok hozott nyelvtudását eleve kellően magas szintűnek ítélik. Ebben a helyzetben azonban lehetetlen bármit mondani az anyanyelvi tanárok alkalmazásának előnyeiről. Mindössze annyi bizonyos, hogy hátrányt nem jelentett, ha egy csoportban anyanyelvi nyelvtanár is tanított. Az utóbbi állítás igaz az angol kezdőkre is, ahol a táblázatban látható minimális eltérés az anyanyelvi tanárt alkalmazó, illetve nélkülöző csoportok teljesítménye között statisztikailag nem szignifikáns. Érdekes azonban, hogy a kezdő németes csoportoknál komoly, statisztikailag is szignifikáns előnyhöz jutottak azok a tanulók, akiket anyanyelvi tanár is oktatott. Ennek okára eddig nem találtunk magyarázatot, de valószínűtlen, hogy véletlenről lenne szó, ugyanis több olyan német kezdő csoport is volt a mintában, ahol anyanyelvi nyelvtanár is foglalkozott a tanulókkal az év során. Valószínűleg a nyelvtanítás minősége volt lényegesen jobb, mint a többi csoport esetében, de ennek kimutatásához osztálytermi megfigyelésekre lett volna szükség.

A diákok motivációja és nyelvi teljesítményük

A nyelvtanulással kapcsolatos általános attitűdök változása

A NYEK egyik deklarált célja, hogy pozitív attitűdöket alakítson ki az idegen nyelvek tanulása iránt. Az őszi félév adatainak elemzésekor megállapítottuk, az általános iskolai

nyelvtanulásról kialakult emlékek, bár lényegében pozitívak voltak, e tekintetben is bőven maradt feladat a NYEK évfolyamra. A tavaszi vizsgálat eredményei szerint a NYEK évfolyamok meg tudtak felelni ennek. A tanulók nyelvtanulási attitűdjeit ugyanazzal a 2004. őszén alkalmazott négy különböző ellentétes jelentésű jelzőpár („kellemes-kellemetlen”, „érdekes-unalmas”, „felesleges-hasznos”, „jó-rossz”) segítségével mérve, az ötfokú skálán az átlagos pontszám 3,70 pontról 3,98 pontra kúszott fel, ami 7,6 százalékos, statisztikai szempontból is szignifikáns emelkedés. A gyakorlatilag „jónak” számító osztályzat természetesen azt is jelenti, hogy további fejlődésre van szükség ezen a téren. Amint látni fogjuk, erre az oktatott nyelvek számát, illetve az osztályteremben alkalmazott feladattípusokat a diákok igényeihez kellene közelíteni. Utóbbi feltevésünket igazolni látszik, hogy a „nehéz-könnyű” jelző-pár értékelésénél a tanulók általános iskolai tapasztalataikkal összevetve szignifikánsan nehezebbnek találták a NYEK évfolyamon folyó nyelvtanulást. Szerencsére, ahogy azt a diákok javuló attitűdje jelzi, a felmerülő nehézségek nem szegték kedvét a felmérés résztvevőinek, hanem teljesíthető kihívásként értékelték.

Mit tanulnának szívesen a diákok?

Az őszi felmérés során kiderült, hogy a diákok jóval nagyobb arányban vállalkoztak volna két idegen nyelv tanulására, mint ahogyan arra lehetőségük volt. Az előző részben már rámutattunk, hogy a diákok válaszaiból arra is fény derült, hogy a NYEK évfolyamon folyó intenzív nyelvoktatás lényegesen megterhelőbb, mint amivel az általános iskolákban kellett a tanulóknak megbirkóznia. Ebben a helyzetben adódik a kérdés, hogy vajon továbbra is vállalnák-e a két idegen nyelv tanulásával járó terheket a diákok. Hogy választ kapjunk erre a kérdésre, májusban megkérdeztük őket, hogy ha újra kezdenének a NYEK évfolyamot, hány (egy vagy kettő) nyelvet tanulnának, és melyek lennének ezek a nyelvek. A tanulni kívánt nyelvek számára vonatkozó adatokat a 11. táblázatban foglaltuk össze.

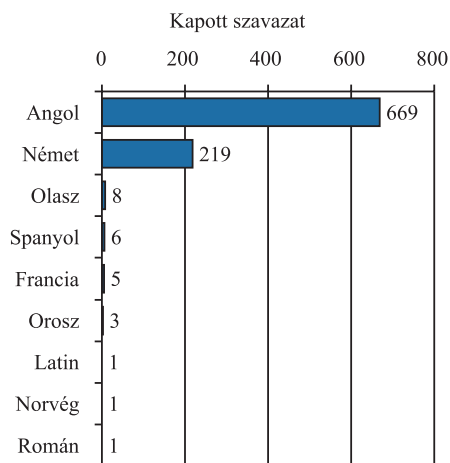
11. táblázat. A diákok megoszlása a tanulni kívánt nyelvek száma és a képzési típus szerint

	<i>Szakközép</i>	<i>Gimnázium</i>	<i>Összesen</i>
1 nyelvet tanulna	410	507	917
2 nyelvet tanulna	270	477	747

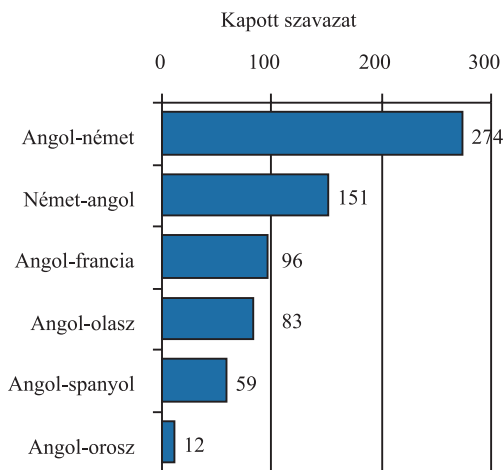
Az őszi félév eredményeivel összehasonlítva a 11. táblázat adatait látható, hogy enyhe elmozdulás történt az egy nyelv irányába. Sokkal fontosabb viszont, hogy a tanulók 44,89 százaléka továbbra is szívesebben tanult volna két idegen nyelvet. Ez jelentősen meghaladja azt a 14 százalékos értéket, ami a ténylegesen két idegen nyelvet oktató iskolák arányát jelzi. A diákok válaszaiból ennél tehát továbbra is jóval nagyobb arányt indokolnának.

A tanulni kívánt nyelvek körét illetően meglepő eredményeket kaptunk, amelyeket külön mutatunk be az egy, majd a két nyelvet tanulni kívánó diákok válaszaiból alapján. Azok, akik megelégedtek volna egy idegen nyelvvel is, elsősorban továbbra is az angolt, másodsorban a német nyelvet választották. A pontos értékek a 2. ábrán láthatók. Az őszi félév eredményeivel összevetve a kapott szavazatokat, a legjelentősebb változás az angol nyelvet tanulni vágyók körében következett be: az őszi kapott kiugró 565 szavazat után egy tanév után 18,41 százalékkal több, vagyis 669 voks érkezett az angol nyelvre. A német nyelvet körülbelül ugyanannyian választották, mint korábban, de az egyéb nyelveknél megfigyelhető volt a kapott szavazatok számának csökkenése.

Számos adat utal arra, hogy az angol nyelv előretörése azoknak a tanulóknak a körében is lejátszódott, akik két idegen nyelvet is tanulnának. A legmarkánsabb változás az őszi félév adataihoz képest, hogy míg az első félévben a német-egyéb nyelvpárok is felkerültek a szavazatok legalább egy százalékát kapó nyelvpárok listájára, ezáltal a német-angol párosításon kívül, minden nyelvpárban az angol került az első helyre, ami így az

2. ábra. Egy idegen nyelvet tanulni kívánó diákok nyelvi preferenciái

3. ábra. Két idegen nyelvet tanulni kívánó diákok nyelvi preferenciái

összes (legalább 1 százaléknyi szavazatot kapott) párosításban szerepel. Az angol nyelv térhódításának másik jele, hogy a német-angol párosítást választók száma az őszi 209 főről 151 főre csökkent.

A fenti eredmények alapján kínálja magát az a feltevés, miszerint a két nyelvet tanulni kívánók számában beállt enyhe csökkenést a német-angol párosítás helyett csak angolt tanulni kívánó diákok szavazatai okozzák. Az angol nyelv előretörése tehát már olyan mértékű, hogy nem csak a kevésbé gyakran oktatott nyelvek, de a nagy vetélytárs, a német nyelv jelentőségét is háttérbe szorítja. Természetesen óvatosan kell bánnunk ezekkel az adatokkal, hiszen amint az a 3. ábráról leolvasható, 151-en továbbra is a németet tartották fontosabbnak az angolnál, illetve az egy nyelvet tanulni kívánó diákok körében további 219 diák kizárólag németül tanulna. Arról a 250 diákról sem szabad megfeledkeznünk, akik az angol nyelv mellett szívesen tanulnának franciául, spanyolul, olaszul vagy oroszul. Az angol mint fő nyelv mellett tehát fontos volna a németen kívül a fentiek közül valamely más európai nyelv tanulásának lehetőségét is biztosítani a diákok részére. Pár szavazatot kapott ugyan néhány egyéb egzotikusnak mondható idegen nyelv is, de ilyen kis igény mellett természetesen nehéz feladat lenne egy hatékony képzési program megvalósítása.

Ezzel szemben az angol nyelv népszerűségének folyamatos és dinamikus növekedését figyelembe véve – ami nemcsak hazánkban, de világviszonylatban is tapasztalható jelenség – az iskoláknak fel kell készülniük arra, hogy amennyiben a diákok igényeinek és az OM ajánlásnak megfelelően két idegen nyelv oktatását tervezik egy csoportban, akkor az angol nyelvet feltétlenül érdemes felajánlaniuk.

Kinek érdemes a NYEK évfolyamra jelentkeznie?

A felmérés őszi fordulójában hét különböző indokcsoportot tártunk fel arra vonatkozóan, hogy miért választották a tanulók a NYEK évfolyamot. (Az egyes faktorok részletes leírását és szerkezetét lásd a „Jelentés...” 17–20. oldalán.) A különböző orientációk olyan egyéni különbséget jelentenek, amelyek hatással lehetnek a diákok nyelvi fejlődésére is (a legújabb kutatások összefoglalásáról ld. *Dörnyei*, 2001). Következésképpen érdemes megvizsgálni a diákok nyelvi teszteken elért pontszámait és a NYEK évfolyamra történő jelentkezésüket motiváló tényezők közötti összefüggéseket, hogy kiderüljön kik azok, akiknek a leginkább (illetve a legkevésbé) megfelelő környezetet biztosítja a

NYEK az idegennyelv-tanuláshoz. A hét tényezőt összevetve a nyelvi eredményekkel, mindössze két faktor esetében kaptunk szignifikáns összefüggéseket, amelyeknek pontos értékét a 12. táblázatból olvashatjuk ki.

12. táblázat. A NYEK évfolyamra jelentkezés céljai és a nyelvi eredmények közti összefüggések (*r*)

	Felzárkózás (F2)	Nyelvtanulás szeretete (F6)
Angol	-0,39	0,27
Német	-0,36	0,38

Az eredmények azt mutatják, hogy akiket elsősorban a nyelvtanulás szeretete (F6) vezérelt a NYEK évfolyamra, azok nagyobb eséllyel profitálnak az intenzív nyelvi képzésből. Ezzel szemben a 12. táblázat első oszlopában található negatív értékek azt jelzik, hogy a NYEK évfolyamot elsősorban felzárkózás (F2) céljából választó diákok hozott hátrányukat nehezen voltak képesek ledolgozni mind angol, mind német nyelvből. Erre a kérdésre még visszatérünk az egyéni különbségek szerepét vizsgáló részben.

A motivációs tényezők és a motivált viselkedés

Elfogadott tény, hogy a motivált viselkedés bármilyen tevékenység, köztük a nyelvtanulás eredményes folytatásának előfeltétele. Fontos tehát, hogy minél jobban megismerjük az egyes motivációs tényezők összefüggéseit a motivált viselkedéssel. Ehhez elsősorban tisztáznunk kell, hogy mit értünk a motivált nyelvtanulás fogalmán. Jelen esetben a célnyelvet kedvelő, szorgalmas, a nyelvvel a tanórán kívül is szívesen foglalkozó diákot tekintjük motiváltnak. A kérdőívben (*Jelentés... '2. melléklet*) hat olyan állítás szerepelt, amelyből összeállt a motivált viselkedést mérő skála (ezek a 24., 31., 32., 45., 48. és az 51. itemek).

A motivált viselkedéssel összefüggő faktorokat a 13. táblázat tartalmazza az összefüggés szorossága szerinti csökkenő sorrendben. Habár az összes összefüggés (korreláció) statisztikailag szignifikáns, a legfontosabb tényezők azok, amelyek a táblázat tetejéhez közel helyezkednek el.

13. táblázat. A motivációs tényezők és a motivált nyelvtanulás közti összefüggések (*r*)

Motivációs tényező	Motivált nyelvtanulás
Önszabályozó, metakognitív stratégiák alkalmazása	0,60
Tanári visszacsatolás minősége és mennyisége	0,54
Kitűzött célok minősége, nehézségi szintje	0,53
Nyelvi magabiztosság, önbizalom	0,48
A tanulási környezettel kapcsolatos attitűdök	0,47
Nyelvi orientációk	0,47
A tanuló attribúciós stílusa	0,44
Kapcsolat az idegen nyelvvel	0,37
Példaképek, az egyén számára fontos személyek	0,27

A legfontosabb tényező az önszabályozó, metakognitív stratégiák alkalmazásának ismerete és alkalmazása. Ez a faktor az autonóm tanulás alapfeltételeit foglalja magában. A diákok általános attitűdjeinek bemutatásánál már utaltunk rá, hogy a tanulók szerint nem könnyű megbirkózni a NYEK évfolyamon folyó intenzív nyelvtanulás támasztotta követelményekkel. Ebben segít, ha a diákoknak vannak saját nyelvtanulási módszereik, stratégiáik, vállalják a felelősséget saját előrehaladásukért, illetve képesek előtérbe helyezni a nyelvtanulást, amikor más, rövid távon vonzóbb cselekvési alternatívák is rendelkezésükre állnának. Az OM által meghatározott célkitűzések között harmadikként éppen ennek a tényezőnek a fejlesztése szerepel. Az itt bemutatott eredmények megerősítik ennek a célkitűzésnek a jelentőségét.

Az eredmények szerint fontos szerepet kap még a diákok motivációjának fenntartásában a tanári visszajelzések minősége és mennyisége. A motivált diákok a tanáraiktól kapott rendszeres visszajelzések alapján tisztában vannak azzal, hogy miben jók és miben gyengék, így ezeknek megfelelően alakíthatják ki rövidtávú céljaikat. A visszajelzések minőségét illetően két fontos észrevételt tehetünk: (1) magától értetődően a pozitív visszajelzések azok, amelyek igazi lökést adnak a nyelvtanulás során, (2) illetve az is fontos, hogy a diákok úgynevezett adaptív visszajelzéseket kapjanak, ami azt jelenti, hogy a kapott információ növelje magabiztosságukat, kudarc esetén pedig ne a képességeiket hibáztassuk, hanem további szorgalmas tanulásra biztassuk a tanulókat. A képesség ugyanis stabil, nehezen befolyásolható tényező, míg a befektetett idő és energia az egyén döntésétől függ. Ha a diák úgy érzi, hogy megfelelő képességekkel rendelkezik, akkor szorgalmán képes – és eredményeink alapján fog is – változtatni.

A táblázatban az utolsó dobogós helyre a célkitűzések minősége került. A célkitűzés-elmélet a motivációkutatás egyik legjelentősebb irányzata. Több száz tanulmány igazolta, hogy az egyén által kitűzött célok néhány tulajdonsága fontos szerepet játszik a teljesítmény meghatározásában. A nehezebb, összetettebb célok jobb eredményre vezetnek, hiszen megvalósításuk kihívást jelent. Fontos azonban, hogy ez csak addig igaz, amíg az egyén úgy érzi, hogy képes megvalósítani a kitűzött célokat. Az irreálisan magas követelmények éppen ellenkező hatást váltanak ki. A célok pontos megfogalmazása szintén eredményessé teheti a nyelvtanulást. Nem szabad megfélekednünk arról, hogy csak az tudja megtalálni a helyes utat, aki tudja, hogy hova tart. A tanulók céljainak fontos attribútuma még, hogy azok teljesítmény-orientáltak vagy tudás-orientáltak. A motiváció fenntartására az utóbbi típusú célok vannak kedvező hatással. Így sokkal eredményesebb lehet az a tanuló, akinek a szeme előtt nem kizárólag, vagy egyáltalán nem a jó jegyek vagy nyelvizsgák lebegnek, hanem az, hogy minél magasabb szinten elsajátítsa az idegen nyelvet. Természetesen a diákok céljainak alakulására fontos hatással van a tanulási környezet.

A középmezőnyben a tanulók nyelvi magabiztossága, önbizalma következik, vagyis hogy mennyire tartják magukat jó képességű nyelvtanulónak, illetve mennyire okoz problémát, esetleg szorongást a tanórai szereplés és az idegen nyelv nyilvános használata. Hasonlóan fontos a nyelvtanulási környezet megítélése, ami a pedagógusok, a nyelvi csoport, illetve az alkalmazott oktatási módszer értékelésének eredője. A motivált viselkedés egyaránt fontos előfeltétele a nyelvi orientációk szerkezetének. A sikeres nyelvtanuláshoz elengedhetetlen, hogy a nyelvtanuló érdeklődjön a nyelvtanulás iránt (vö. a NYEK-re történő jelentkezésről szóló eredményeket), pozitívan ítélje meg az adott idegen nyelvet beszélő népek kultúráját, illetve érezze, hogy az idegen nyelv elsajátítása a jövőre nézve hasznos tevékenység. A fontossági sorrend szempontjából ehhez a csoporthoz tartozik még a tanulók megfelelő attribúciós stílusa, vagyis hogy a nyelvtanulók milyen indokoknak tulajdonítják sikereiket, illetve kudarcaikat. Az eredményes nyelvtanulók sikereiket képességeiknek és szorgalmuknak tulajdonítják, kudarcaikat viszont soha nem magyarázzák olyan tőlük független tényezőkkel, mint például a szerencse.

A két legkevesbé fontos tényezőnek az idegen nyelvvél való kapcsolat minősége és gyakorisága, illetve az egyén számára fontos személyek (a kérdőívben a szülők és a barátok) véleménye bizonyult. Eredményeink szerint a szülők nem szolgálnak megfelelő modellként a NYEK évfolyamos diákok számára, mivel nyelvtudásuk a tanulók válaszai alapján a korábbi magyarországi felmérésekhez hasonlóan általánosan gyengének mondható.

A nyelvi eredmények és a tanulók egyéni különbségei

A felmérés őszi és tavaszi fordulójában összehasonlítottuk a tanulók nyelvtudását különböző egyéni különbségeikkel. A nyelvi teszteken elért pontszámokat összevetettük a tanulók nemével, a szülők iskolai végzettségével, az előző részben leírt motivált viselke-

dést mérő skálára adott válaszaikkal, a nyolcadik osztály végén négy tantárgyból (magyar nyelvtan, magyar irodalom, matematika, történelem) elért tanulmányi átlagukkal, a tanév elején kitöltött nyelvértékeszten (Ottó, 2002, 2003; Ottó és Nikolov, 2003; lásd még a <http://www.nyelvizseni.hu> oldalt) és a kreativitás feladaton (Ottó, 1998) elért pontszámaikkal, és végül a haladók esetében hozott nyelvtudásukkal, vagyis a nyelvi teszteken a tanév elején elért összpontszámaikkal. Az eredményeket a 14. táblázatban mutatjuk be. A jobb áttekinthetőség kedvéért a táblázat sorait a különféle tényezők angol nyelvi eredményekkel való összefüggéseinek szorossága alapján rendeztük sorba.

14. táblázat. A tanulók nyelvtudása és más egyéni különbségek közötti összefüggések más egyéni jellemzőkkel (r)

	Kezdők		Haladók	
	Angol	Német	Angol	Német
Hozott nyelvtudás	–	–	0,78	0,74
Nyelvérték	0,52	0,39	0,44	0,44
Hozott tanulmányi átlag	0,47	0,49	0,45	0,50
Motivált viselkedés	0,31	0,28	0,26	0,36
Anya végzettsége	0,18	0,28	0,26	0,17
Apa végzettsége	0,13	0,16	0,20	0,20
Nem	0,04	0,08	0,00	0,22
Kreativitás	-0,11	0,01	-0,09	0,00

A legszorosabb összefüggéseket a nyelvi eredményekkel a haladók hozott nyelvtudása mutatja. Maga az összefüggés nem meglepő, de a szorossága annál inkább. Az angol nyelvnél található 0,78-os érték azt jelenti, hogy az angol haladóknál több mint 60 (!) százalékban (r^2) a hozott nyelvtudás határozza meg az év végi eredményeket. Korábban már láttuk, hogy a felzárkózni vágyó diákok eredményei csak részben váltják be a NYEK évfolyamhoz fűzött reményeket, amit most a hozott nyelvtudás fontosságát jelző fenti eredmény is megerősít. Aki megfelelő alapok nélkül érkezik egy haladó csoportba, az csak kivételesen és valószínűleg komoly erőfeszítések árán kerülhet a legjobbak közé. Másképpen fogalmazva, aki jó volt, jobb lett, aki kevésbé jól teljesített a tanév elején, most is hasonló nyelvi teljesítményt ért el. Ez a jelenség utal a személyre szabott foglalkozás fontosságára.

A haladóknál és a kezdőknél mindkét nyelvnél egyaránt fontos volt még a tanulók nyelvtanulási képessége, vagyis a nyelvértékeszten elért eredményük, illetve az ennél általánosabb iskolai tanulási képességet tükröző 8. osztályos tanulmányi átlag, ami szintén részét képezi néhány nyelvértékesztnnek. Az elvárásoknak megfelelően mindkét nyelvnél és mindkét nyelvi szinten szerepet kapott a motivált viselkedés, bár az összefüggés mértéke elmarad a nyelvérték jelentőségétől.

A szülők végzettségénél az őszi eredményekhez hasonlóan ismét az anya végzettsége bizonyult fontosabbnak, ami összecseng a hasonló témájú tanulmányok eredményeivel. A tanulók neme és a tesztpontszámok közti pozitív összefüggések a lányok csekély előnyét jelzik, de a német haladókat leszámítva elhanyagolható kapcsolatról van szó. Az utolsó sorban a kreativitás teszten elért pontszámok kullognak, amire a kevésbé játékos, hagyományos oktatási módszerek alkalmazása adhat magyarázatot, erről később ejtünk szót.

Osztálytermi eljárások a diákok szemszögéből

Mit tapasztalnak a tanulók a nyelvórákon?

A NYEK évfolyam intenzív képzési formája jelentősen eltér a középiskolákban egyébként megszokott nyelvoktatás gyakorlatától. Felmerül a kérdés, hogy a nyelvtanulásra szánt fokozott figyelem milyen hatással van az osztályteremben alkalmazott technikák-

ra? A kérdésre az osztálytermi eljárások kérdőív adatai adják meg a választ. A diákokat arra kértük, hogy egy ötfokú skálát használva jelezzék, hogy milyen gyakran találkoznak bizonyos eljárásokkal a nyelvórákon. A legmagasabb átlagpontoszámot elérő, vagyis leggyakoribb események elemzésével képet kaphatunk arról, hogy milyen osztálytermi eljárásokat és módszereket alkalmaznak a nyelvtanárok a NYEK évfolyamon.

15. táblázat. A 10 leggyakoribb esemény a nyelvórákon

Kérdés	Helyezés	
	Angol	Német
Milyen gyakran...		
...beszél idegen nyelven a nyelvtanár az órán?	1.	1.
...javítja ki a hibákat a tanár, amikor idegen nyelven beszéltek?	2.	2.
...kell kérdésekre válaszolnotok?	3.	4.
...kell megérteni egy olvasott szöveg lényegét?	4.	3.
...beszélnek a diákok az idegen nyelven az órán?	5.	7.
...fordítotok mondatokat?	6.	5.
...olvastok fel szöveget hangosan?	7.	–
...fordítotok olvasott szöveget?	8.	6.
...dolgozik együtt az egész csoport a tanár vezetésével?	9.	8.
...oldotok meg nyelvtani gyakorlatokat?	10.	9.
...írtok szövegfordítót?	–	10.

Amint a 15. táblázatból kiolvasható, az angol és a német nyelv oktatása hasonlóképpen zajlik az iskolákban. A tíz leggyakoribb eseményt felsorakoztató listában mindössze egy eseményt találunk mindegyik nyelvnél, amelyik a másik nyelvnél nem került fel a leggyakoribb események listájára: német órán ritkábban olvasnak fel hangosan a diákok, mint angol órán, viszont a németül tanulók gyakrabban írnak szövegfordítót. Az angol nyelvnél a hangos olvasással feltehetően a kiejtés fejlesztésére törekednek a nyelvtanárok. Németből a szövegfordítók gyakoribb alkalmazása arra enged következtetni, hogy a nyelvtanárok ezzel az eszközzel igyekeznek nyomon követni a német nyelvben az angolnál nagyobb jelentőséggel bíró nyelvtani nem, illetve a német nyelv flektáló voltából adódó tanulási nehézségeket.

Ezt a két különbséget leszámítva ugyanazokkal az osztálytermi eljárásokkal találkozunk mindkét nyelvnél. Ha megvizsgáljuk a leggyakrabban előforduló események listáját, akkor megállapíthatjuk, hogy nem a kommunikatív, kontextusos jelentésre összpontosító, hanem sokkal inkább egy nyelvtani-fordító megközelítés uralkodik az osztálytermekben: az osztály a tanár vezetésével kérdés-felelet formában együtt dolgozik a különféle nyelvtani problémákon és fordítási feladatokon, miközben a tanár folyamatosan javítja a diákok hibáit. Érdemes megfigyelni, hogy a „milyen gyakran beszélnek az idegen nyelven a diákok az órán?” angolból csak az 5., míg németből ennél is hátrébb, csak a 7. helyre került. Mivel a diákok fő gyakorlási lehetősége a magas heti óraszámban a nyelvórákon lenne, ez a tendencia a diákok beszédképességének fejlődésére nézve nem túl biztató. Mivel a tanulók beszédképességét nem mértük fel, ez csak feltételezés, de semmiképpen nem szabad figyelmen kívül hagyni ezt az eredményt.

Az osztálytermi eljárások gyakoriságának tekintetében a NYEK évfolyamon tapasztaltak nem térnek el lényegesen az országos reprezentatív mintán kapott eredményektől (Nikolov, 1999, 2003), ami azt jelzi, hogy az intenzív nyelvtanulás nyújtotta lehetőségeket a megszokott gyakorlat több tanórára történő kiterjesztéseként használták, vagyis alapvető módszertani megújulást ezek az adatok nem tükröznek.

Milyen nyelvórákat szeretnének a diákok?

Az előző részben megvizsgáltuk, hogy milyen tapasztalatokkal rendelkeznek a diákok a NYEK évfolyamon alkalmazott osztálytermi eljárásokat illetően. Láttuk, hogy mind az an-

gol órákon, mind a német órákon a hagyományos nyelvoktatási eljárások vezetik a listát. Kíváncsiak voltunk, hogy mit gondolnak az egyes eseményekről a diákok, így megkértük őket, hogy a kérdőív utolsó oszlopában jelezzék, hogy mely események a kedvükre valók és melyeket szeretik kevésbé. A tíz legkedveltebb eseményt a 16. táblázat tartalmazza.

16. táblázat. A diákok által legkedveltebb események a nyelvórákon

Kérdés	Helyezés
Mennyire szereted, ha gyakran...	
...javítja ki a hibákat a tanár, amikor idegen nyelven beszéltek?	1.
...beszél idegen nyelven a nyelvtanár az órán?	2.
...beszélnek a diákok az idegen nyelven az órán?	3.
...dolgoztok párokban?	4.
...dolgozik együtt az egész csoport a tanár vezetésével?	5.
...dolgoztok kisebb csoportokban?	6.
...fordítotok olvasott szöveget?	7.
...olvastok fel szöveget hangosan?	8.
...kell kérdésekre válaszolnotok?	9.
...vannak játékos feladatok az órán?	10.

Ha összehasonlítjuk a tanulók preferenciáit a tantermekben gyakran alkalmazott események korábbi listájával, akkor néhány egyezés mellett számos érdekes eltérést találunk. Megfigyelhetjük például, hogy a diákok többet szeretnének beszélni az idegen nyelven, mint amennyire lehetőséget kapnak, hiszen ez a tevékenység itt a 3. helyen szerepel, szemben a gyakoriságoknál korábban kapott 5., illetve 7. helyezéssel. Látható továbbá, hogy a tanár vezetésével végzett gyakorlatok mellett a diákok szívesen dolgoznának párokban és kisebb csoportokban is. Tovább színesíti a diákok által kedvelt módszerek palettáját, hogy a kedvencek listájának tizedik helyére még éppen befértek a játékos feladatok.

Érdekes, hogy a lista első helyére a hibák kijavítása került. Úgy tűnik, hogy a diákok ebben egyetértenek tanáraikkal, hiszen mind a német, mind az angol órák esetében a második leggyakoribb eseményről van szó. Érdeemes párhuzamba állítani mindezt a második nyelv elsajátításának kutatásaiban az elmúlt években felerősödő, nyelvi formára összpontosító trenddel, amely szerint a szigorúan vett kommunikatív nyelvoktatás számos olyan, a célnyelvet egyébként folyékonyan használni képes tanulót termelt, akik nyelvhasználatában zavaró hibák rögzültek, mivel a nyelvtani formák tökéletesítését feláldozták a folyékonyág oltárán. Úgy tűnik, hogy a felmérésben résztvevő diákok az aktuális trendnek megfelelően helyénvalónak találják, ha a nyelvtanárok felhívják figyelmüket a nyelvi formákkal kapcsolatos hiányosságaikra, és hibáikat következetesen javítják.

Összefoglalás

A felmért diákok angol és német nyelvi teljesítményét dinamikus fejlődés jellemzi a célnyelvet mind kezdőként, mind haladóként tanulók esetében. Az összesített teljesítmények rangsora mindkét nyelv esetében azonos: legjobbak a célnyelvet haladóként tanuló gimnáziumi tanulók eredményei, utánuk a haladó szakközepesek következnek, majd a kezdő gimnazistákat követik a kezdő szakközépfelkészítők átlagai.

A NYEK évfolyamra történő jelentkezés indokcsoportjait a nyelvi teszteken elért pontszámokkal összehasonlítva megállapítottuk, hogy a felzárkózni kívánó, bevallottan gyengébb képességű diákok számára a NYEK évfolyamon folyó intenzív nyelvtanulási környezet csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ezek a tanulók meglévő hátrányukat egész évben megőrizték mind angol, mind német nyelvből. Meglepő eredménye a felmérésnek, hogy a haladó csoportok esetében a hozott nyelvtudás igen szoros összefüggést mutatott az év végi nyelvi eredményekkel. Ebből ismételt az következnek,

hogy a hátránnyal induló diákok számára kevésbé reményteli vállalkozás a NYEK évfolyamos nyelvtanulás, és a jobbakhoz való felzárkózás problémás.

A felmérésben résztvevő iskolák többségében csoportonként csak egy idegen nyelv tanulására kaptak lehetőséget a diákok. Ez a döntés annak ellenére született meg számos esetben, hogy az iskolák megfelelő kapacitással rendelkeznének két idegen nyelv oktatásához, és a diákok jelentős része szívesen tanult volna két nyelvet. Az intézmények döntése tehát nem találkozott sem az OM javaslattal, sem a diákok igényeivel. A felmérés eredményei azt mutatják, hogy a két nyelv párhuzamos oktatása a két nyelv fejlődését nem hátráltatta. Kétes az indok, amely szerint egy nyelv oktatása esetén hetente több órában foglalkozhatnak a tanulók az egyetlen idegen nyelvvel. Láttuk ugyanis, hogy a heti 12 órát meghaladó óraszám minimális előnyt jelent, így szakmailag indokolatlan, ha a meglévő lehetőségek ellenére csak egy idegen nyelvet tanulhatnak a diákok.

A csoportlétszámokat illetően azt találtuk, hogy a 13–18 fős létszámú csoportokban megvannak a hatékony nyelvtanulás feltételei, míg a 18 fős csoportoknál magasabb létszámok esetében hátrányos helyzetbe kerülhetnek a diákok a kevésbé „zsúfolt” nyelvi csoportokba járó társaikhoz képest.

A nyelvtanárok számának alakulásával kapcsolatban arra az érdekes eredményre jutottunk, hogy azokban a csoportokban, ahol négy nyelvtanár tanít, lényegesen magasabb szintre fejlődik a diákok nyelvtudása, mint akár a két, akár a három nyelvtanáros csoportokban, amelyeknél nem találtunk szignifikáns különbségeket. A jelenség tudományos igényű magyarázatához további kutatás szükséges.

Az anyanyelvi tanárok szerepével kapcsolatban a begyűjtött adatok alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy semmiképpen nem hátrányos, ha az iskolákban anyanyelvi tanárt alkalmaznak, de egyértelmű előnyt nem élveznek az ilyen csoportok. Az eredmények tükrében megállapítottuk, hogy az iskolák csak azokban a haladó csoportokban alkalmaznak anyanyelvi tanárokat, ahol a diákok hozott nyelvtudását ehhez kellően fejlettnak ítélik. Ez a körülmény nem teszi lehetővé az anyanyelvi tanárok szerepének pontos megismerését.

A diákok általános attitűdjeiben 7,6 százalékos javulást hozott a NYEK évfolyamon eltöltött idő, amellet, hogy a diákok szerint a NYEK évfolyamon nehezebb feladatot tanulni, mint az általános iskolában. A kapott „jó” osztályzat azonban hagy még teret a további fejlődésnek. Véleményünk szerint erre az osztályteremben alkalmazott feladattípusok diákok igényeikhez történő közelítésével lenne mód.

Ha újra kezdhették a NYEK évfolyamot, akkor a diákok 44 százaléka inkább két, mint egy idegen nyelvet tanulna. A felmérésben részt vevő tanulók első idegen nyelvként szinte kivétel nélkül angolt vagy kisebb számban németet tanulnának. Az angol nyelv folyamatos és dinamikus térhódítását jelzi, hogy nemcsak a kevésbé gyakran tanult nyelveket, hanem a német nyelvet is egyre inkább háttérbe szorítja. Jól kivehető ez a tendencia abból is, hogy a két idegen nyelvet tanulni kívánó diákok (legalább egy százaléka) által megjelölt nyelvpárok között az angol mindig szerepel (ráadásul a német-angol párosítást leszámítva, mindig az első helyen). A két nyelvet tanulni vágyó diákok között ennek ellenére találtunk szép számmal olyanokat is, akik az angol mellett a franciát, az olaszt vagy a spanyolt is szívesen választanák. Amint arra a felmérés őszi fordulóját lezáró jelentésünkben már utaltunk, az országos adatok szerint az iskolák jelenlegi kínálatában csak kevés helyen találhatóak meg ezek a nyelvek.

A motivációs tényezők vizsgálatok a motivált viselkedés előmozdításában kiemelkedő fontosságú összetevőnek bizonyult a tanulóknál az önszabályozó, metakognitív stratégiák ismerete és alkalmazása. Az intenzív nyelvoktatás kihívásainak könnyebben képesek megfelelni azok a diákok, akik rendelkeznek saját nyelvtanulási módszerekkel, stratégiáikkal, és vállalják a felelősséget saját előrehaladásukért. Ezek a diákok képesek olyankor is előtérbe helyezni a nyelvtanulást, amikor egyéb kellemes elfoglaltságot is ta-

lálnának. Ez az eredmény megerősíti az OM azon célkitűzésének megalapozottságát, miszerint a nyelvi képzés részeként fejleszteni kell a diákok önálló munkájához szükséges készségeket és stratégiákat.

A diákok egyéni különbségei közül a kezdő nyelvtanulóknál továbbra is a nyelvérzék áll a legszorosabb összefüggésben a tanulók nyelvi fejlődésével, amit szorosan követ az általánosabb tanulási képességeket tükröző tanulmányi átlag. Fontos tényező még a motiváció, hiszen a képességek csak lehetőséget jelentenek, amit kitartó munka árán ki is kell aknázni.

A NYEK évfolyamon alkalmazott osztálytermi eljárásokat a diákok beszámolóí alapján vizsgáltuk. Úgy tűnik, hogy az idegennyelv-tanulás kitüntetett szerepe ellenére a NYEK évfolyamon is a hazai környezetben megszokott hagyományos nyelvtani-fordító módszerhez hasonló megközelítés az uralkodó irányzat. A diákok ezzel szemben többet beszélnének a célnyelven a nyelvórákon, a frontális munka mellett pedig szívesen dolgoznának többet párokban vagy kisebb csoportokban, és játékosabb feladatokkal tennék még színebbé a nyelvórákat.

Végül a felmérés második fordulójának lezárásakor is rendkívül pozitív hozzáállást és visszajelzéseket kaptunk a mintában szereplő iskolák részéről, amiért ezúton is köszönetet mondunk minden résztvevőnek. Az iskolák többsége határidőre és pontosan kitöltve beküldte az anyagokat. Külön köszönet illeti azokat az intézményeket, ahol a kollégák támogató és kritikus véleményüket megfogalmazták.

A jövőre tekintve a rendkívül értékes tudásbázis gyarapítása érdekében fontos feladat nyomon követni a felmérésben résztvevő diákok nyelvi fejlődését középiskolai tanulmányaik végéig. Hol és milyen nyelvi csoportokban folytatják a tanulók a nyelvtanulást, miután kikerülnek a NYEK évfolyamról? Képesek lesznek-e a diákok az OM célkitűzésének megfelelően sikerrel letenni az emelt szintű érettségi vizsgát tanulmányaik végén? Hogyan alakul motivációjuk és hozzáállásuk a nyelvtanuláshoz? Mennyire képesek önállóan továbbfejlődni? Hogyan értékelik az iskolák a diákjaik teljesítményeit dokumentáló diagnózist? Ezekre a fontos kérdésekre kell majd választ adnunk a nyelvi előkészítő évfolyam átfogó értékeléséhez négy tanév elteltével.

Irodalom

- Dörnyei Zoltán (2001): *Teaching and researching motivation*. Pearson, Harlow.
- Idegen nyelvi készségek fejlettsége angol és német nyelvből a 6. és 10. évfolyamon a 2002/2003-as tanévben*. On-line dokumentum. http://www.om.hu/letolt/okev/doc/orszmer2003/idegen_nyelv_beliv.pdf
- Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004/2005. tanév őszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből*. On-line dokumentum. http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/om_nyek_jelentes_2004_osz.pdf
- Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004/2005. tanév tavaszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből*. On-line dokumentum. http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/om_nyek_jelentes_2005_tavasz.pdf
- Nikolov Marianne (1999): Osztálytermi megfigyelés átlagos és hátrányos helyzetű középiskolai angol csoportokban. *Modern Nyelvtanítás*, 5, (4), 9–31.
- Nikolov Marianne (2003): Angolul és németül tanuló diákok nyelvtanulási attitűdje és motivációja. *Iskolakultúra*, 8, 61–73.
- Oktatási Minisztérium (2004/03): *Ajánlás a nyelvi előkészítő évfolyammal induló oktatás idegen nyelvi tartalmához*. On-line dokumentum. <http://www.om.hu/main.php?folderID=710&articleID=1066&ctag=articlelist&iid=1>
- Ottó István (1998): The relationship between individual differences in learner creativity and language learning success. *TESOL Quarterly*, 32, 763–773.
- Ottó István (2002): *Magyar Egységes Nyelvérzék Teszt*. Mottó-Logic Bt., Kaposvár.
- Ottó István (2003): A nyelvérzék és mérése. *Alkalmazott Pszichológia*, 5, (2), 57–64.
- Ottó István – Nikolov Marianne (2003): Magyar felsőoktatási intézmények elsőéves hallgatóinak nyelvérzéke. *Iskolakultúra*, 13. (6–7), 34–44.